

УДК 332.142.2

Іляш О.І., канд. екон. наук
доцент Львівської комерційної академії

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗМІСТУ ТА РАНЖУВАННЯ ЗАГРОЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Розкрито теоретичну сутність, сучасний зміст соціальних загроз, досліджено особливості їхнього вияву та ідентифікації з метою подальшої розробки індикаторів загроз системі соціальної безпеки. Теоретико-методологічну основу дослідження становили загальнонаукові принципи, які передбачали об'єктивний опис та аналіз загроз на основі критичного осмислення різноманітних джерел, а також загальнонаукові методи дослідження, що дозволили ранжувати та ідентифікувати існуючі загрози системі соціальної безпеки. Результатом дослідження є демонстрація багатогранності та життєздатності системи соціальної безпеки в умовах змінного середовища та існування значної кількості загроз.

К л ю ч о в і с л о в а : соціальні загрози, система соціальної безпеки, системні ризики безпеки, індикатори загроз системі соціальної безпеки.

Особистість, суспільство, регіони і держава як суб'єкти системи соціальної безпеки мають прагнути до того, щоб їхні життєво важливі інтереси були надійно захищені від зовнішніх і внутрішніх загроз. Разом із тим проблема дослідження системи соціальної безпеки передбачає дослідження її антипода – загрози, як чинника, що створює реальні передумови деградації суспільної цілісності, обмеження життєвих інтересів і потреб різних соціальних суб'єктів, руйнування соціальної інфраструктури. Саме тому аналіз та оцінка загроз, вироблення на цій основі концептуальних засад комплексу заходів щодо їхньої локалізації та нейтралізації – головне призначення функціональних компонентів системи забезпечення безпеки.

Серед наукових публікацій із зазначеної проблеми можна визначити три напрями. Перший окреслюється науковими досягненнями в галузі загальних питань теорії та методології вивчення ризику, уявленнями про сутність загрози як явища, що зачіпає різні сфери людської життєдіяльності, а також викладенням гіпотез про еволюцію ризиків, небезпек і загроз в процесі соціогенезу. Відомий доробок таких вчених, як У.Бек, Е.Гідденс, К.Лау, Н.Луман, Ю.Хабермас та інших. Зазначимо також, що терміни "загроза" і "ризик" зустрічаються ще у роботах представників ранньої класичної політекономії Д.Рікардо, А.Сміта, Дж.Мілля.

Окрему складову наукових досягнень становлять дослідження окремих видів загроз, а також різних аспектів вияву соціального ризику, небезпек і соціальних загроз у працях С.Афонцева, В.Богомолова, В.Добренькова, Г.Клейнера, В.Кульби, С.Ковалевського, Д.Кононова, С.Ожегова, А.Прохожева, А.Романюка, А.Скопіна, А.Татаркіна, Д.Ушакова, Т.Феофилова, І.Чернова, А.Шелкова та інших.

Третій напрям представлений результатами досліджень вітчизняних науковців, які наблизилися до вивчення сутності загроз функціонування соціальної сфери, серед них – О.Білорус, І.Бінько, В.Геєць, А.Гриненко, О.Данільян, О.Дзьобань, В.Дурдинець, Я.Жаліло, І.Зозуля, Г.Костенко, В.Косевцов, В.Куценко, В.Ліпкан, Н.Нижник, М.Панов, Ю.Привалов, Ю.Саєнко, Г.Ситник та інші.

Проте, незважаючи на теоретичну і практичну значимість категорії "загроза системі соціальної безпеки", єдиного підходу до її визначення поки ще немає. При цьому часто автори не пропонують власне розуміння загроз, обмежуючись перерахуванням негативних впливів, які, на їхню думку, відносяться до загроз (або до інших категорій) соціальної безпеки. Окрім того, додамо, що попри те, що проблеми загроз і ризиків, у тому числі й соціальних, досліджуються західними вченими упродовж уже декількох десятиліть, пряме використання зарубіжного досвіду, методів зниження та усунення загроз в Україні не завжди можливе. Пояснюється це специфікою українського суспільства, особливостями менталітету і низки інших чинників, що потребують наукових напрацювань у цій сфері. Саме тому метою цієї статті є розкриття теоретичної сутності, сучасного змісту соціальних загроз, дослідження особливостей їхнього вияву та ідентифікації з метою подальшої розробки індикаторів загроз системі соціальної безпеки.

Реальна потреба в посиленні дієвості науки та її впливу на виявлення реальних загроз і небезпек розвитку соціальної сфери обумовлена низьким рівнем соціальної безпеки регіонів України. Про це свідчать зростаючий рівень захворюваності населення, зокрема, у регіонах із високим рівнем забруднення довкілля; низький рівень та якість життя, недостатність доходів для повноцінного відновлення життєздатності населення; низька якість медичного обслуговування; несприятливі житлово-побутові умови; низький рівень матеріально-технічного, інформаційного забезпечення системи освіти, відставання освітньо-професійних та інтелектуальних параметрів населення від вимог сучасного суспільного та регіонального розвитку; поширеність дитячої безпритульності; зростання виробничого та побутового травматизму, смертності; поступове зниження рівня ділової активності населення; посилення диференціації рівня оплати праці в регіональному та секторальному аспектах; зростання масштабів міжнародної міграції трудових ресурсів; порушення морально-психологічного клімату у суспільстві через безробіття молоді та жінок тощо. Усе це змушує науковців активізувати пошуки адекватної парадигми стратегічних досліджень загроз і ризиків системі, відповідних інструментарію та методології.

На увагу заслуговує, зокрема, версія стратегічного підходу в економічній науці, запропонована В.Жалілом, яку він називає "системною парадигмою" [1, с. 22]. Коректно в цьому аспекті проводити оцінку системи соціальної безпеки, виділяючи чотири напрями досліджень загроз:

– "вертикальний" (А.Татаркін, А.Скопін, Г.Клейнер та інші), що передбачає розгляд соціальної безпеки держави з позиції існування загроз і ризиків на мікроекономічному та регіональному рівнях (соціальна безпека держави детермінована соціальною безпекою регіонів і окремих територій) [2, с. 44];

– "горизонтальний", за якого акцентується увага на функціональній структурі соціальної безпеки, враховуючи загрози функціонування: трудового потенціалу, соціальної сфери, ринку праці та зайнятості населення, міграційної безпеки (запропоновано автором);

– "соціально-психологічний" (С.Загашвілі, Н.Гусаків, А.Оболенський та інші) визначає захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів від існуючих загроз на макро- та макрорівнях, збереження і розвиток людського потенціалу, підтримку ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення, невмирущих цінностей, моральності тощо [3, с. 54];

– "моністичний" (А.Сантос, Л.Косалс та інші), який характеризує найважливіші пріоритети забезпечення соціальної безпеки, пов'язані з вирішенням проблеми розповсюдження економічних і соціальних загроз системі [4, с. 315].

Значимо, що наведені традиційні характеристики досліджень загроз системі соціальної безпеки базуються на методології системного аналізу, яка припускає вирішення трьох пізнавальних завдань: виявлення загроз суспільній системі, визначення системоутворюючих принципів, що об'єднують ці загрози в єдине ціле; розгляд загроз системі соціальної безпеки на рівні підсистеми, тобто як елемента суспільної системи. Відповідно до вказаних завдань проведемо послідовний системний аналіз загроз системі з метою виявлення найважливіших соціальних передумов її безпеки.

Не повертаючись до етимології зазначених понять, відзначимо, що терміни "загроза" і "небезпека" мають схоже значення. Так, словник С.Ожегова визначає загрозу як можливу небезпеку [5], в словнику Д.Ушакова небезпека визначається як "можливість, загроза лиха, катастрофи, чогось небажаного" [6, с. 235], що засвідчує однаправленість обох понять. Наша точка зору відповідає думці А.Прохожева, який вважає, що визначення загрози через небезпеку є цілком універсальним для будь-яких видів безпеки. Загрози безпеки мають об'єктивний характер і виникають в результаті зіткнення інтересів індивідів, верств суспільства, регіонів, держав при їхній взаємодії в процесі суспільного розвитку [7, с. 12]. С.Афонцев, навпаки, визначає загрози безпеки як шоки, зазначаючи при цьому, що: "загрозами безпеки виступають ендегенні та екзогенні шоки соціального, економічного чи політичного походження, здатні викликати дестабілізацію національної або міжнародної соціально-економічної системи" [8, с. 63]. А.Романюк провів аналіз характеристики поняття "загроза" стосовно мікроекономічного рівня, з якого виникає суперечливе твердження, що "ризик" співвідноситься з "загрозою" в умовах невизначеності та передбачає їхній розподіл з точки зору виникнення [9,

с. 65]. Така точка зору переважає у дослідженнях негативних впливів, що позначаються на стані соціальної безпеки.

Таким чином, незважаючи на теоретичну і практичну значимість категорії "загроза системі соціальної безпеки", єдиного підходу до її визначення поки ще немає. При цьому часто автори не пропонують власного розуміння загроз, обмежуючись перерахуванням негативних впливів, які, на їхню думку, відносяться до загроз (або до інших категорій) соціальної безпеки.

Стосовно соціально-економічної системи безпеки В.Богомолів [10, с. 169–171] поділяє загрози на зовнішні і внутрішні довготривалі фактори ризику, які негативно впливають на соціальну безпеку, зокрема, на стабільність і стійкість соціально-економічного розвитку країни. З точки зору автора, масштаби і стійкість дії цих факторів призводять до того, що вони за певних умов можуть мати негативні наслідки на макроекономічному рівні і становити реальну загрозу системі соціальної безпеки, констатуючи при цьому взаємозв'язок між загрозами соціальної безпеки і довготривалими факторами ризику за допомогою перевищення порогового значення показників, що характеризують фактори ризику. В момент перевищення порогових значень показників довготривалі фактори ризику розцінюються як загрози при настанні певного (порогового) значення ймовірності нанесення шкоди системі соціальної безпеки [11, с. 104]. Узагальнюючи сказане вище і враховуючи практику застосування цих термінів в оцінці системи соціальної безпеки, в ідентифікації негативних впливів вважаємо найбільш вдалим використання категорій "ризиків" і "загроз".

Наведені міркування щодо змісту поняття "загроза" дали можливість трактувати її як сукупність несприятливих факторів, що створюють небезпечний вплив на життєво важливі національні інтереси і соціальну безпеку, що виходять за локальні рамки системи і є наслідком існуючих небезпек. Окрім того, додамо, що типологізація ризиків і небезпек дозволяє деталізувати небезпеки інституційного середовища, визначити передумови і джерела загроз, більш системно підійти до їхнього передбачення та прогнозування наслідків негативного впливу, визначення якісної структури загроз системі соціальної безпеки, а також врахувати можливість розвитку системних ризиків безпеки та розробити індикатори системи соціальної безпеки на національному та регіональному рівнях.

Детальне вивчення категорійного апарату системи соціальної безпеки (ризиків, виклику, небезпеки та загроз) обумовило можливість окреслити структуру взаємозв'язків наведених термінів (табл. 1).

Як бачимо, негативні впливи на систему соціальної безпеки – це сукупність усіх дій, здатних завдати шкоди системі певного рівня з різною часткою ймовірності. Таке визначення дозволяє за можливістю диференціювати виникнення загроз системі, оцінити їхні різноманітні впливи на соціальну безпеку, тоді як характер і рівень існування загроз визначають основні напрями діяльності суб'єктів системи щодо їхнього запобігання та локалізації, форми,

способи, засоби і методи вирішення завдань забезпечення системи безпеки при раціональному використанні наявних обмежених ресурсів.

Таблиця 1

Взаємозв'язок негативних впливів на систему соціальної безпеки

Рівень розвитку негативних подій (на національному, регіональному та особистісному рівнях)		Забезпечення стійкості системи соціальної безпеки
Ризик – існування чи можливість виникнення об'єктивної проблемної ситуації, за якої формуються передумови (накопичуються небезпеки) протидії реалізації національних цінностей у соціальній сфері, викликані бездіяльністю соціальних інститутів, здатною спричинити негативні наслідки з шкідливими властивостями та деструктивною природою впливу на систему соціальної безпеки		
Виклик – це явища, які змінюють соціальний, демографічний, екологічний, політичний і культурний стан середовища, тобто викликають глобальні зміни в системі реалізації національних цінностей, інтересів і цілей у соціальній сфері, здатних спричинити виникнення загроз і підвищити рівень існуючих ризиків		
Небезпека – ймовірність настання небажаних подій, що є результатом недостатнього вивчення природи знань про розвиток і відтворення трудового потенціалу, ефективність функціонування соціальної сфери, достатність міграційної політики тощо		
Загроза – сукупність несприятливих факторів, що чинять небезпечний вплив на життєво важливі національні інтереси і соціальну безпеку, які виходять за локальні рамки системи і є наслідком існуючих небезпек		
Внутрішні та зовнішні негативні впливи	Система заходів щодо попередження зниження та ліквідації негативних подій	

Зауважимо, що систематизація визначень поняття загрози свідчить про відображення процесу нанесення шкоди внаслідок існування небезпек, ризиків, викликів, загроз тощо. Так, деякі дослідники (В.Кульба, С.Ковалевський, Д.Кононов, І.Чернов, А.Шелков та інші) виділяють три рівні загроз: джерела вразливості, безпосередньо загрози та їхні наслідки [12, с. 151]. Такий підхід дозволяє констатувати факт виникнення загроз під впливом соціальних протиріч, які є результатом зіткнень інтересів учасників суспільних відносин., причому зіткнення саме конфронтаційних або зустрічних інтересів породжує загрози – спочатку потенційні, а потім і реальні. Таким чином, існування джерел вразливості обумовлюється існуванням в системі соціальної безпеки об'єктивних і суб'єктивних протиріч між суб'єктами, що взаємодіють в рам-

ках єдиної соціально-економічної сфери. Так, В.Дурдинець вважає соціальними протиріччями процеси, що виникають при прагненні індивідів і соціальних груп задовольнити свої потреби за допомогою об'єктів і засобів, якими інші індивіди і групи також намагаються реалізувати свої інтереси [13, с.171]. Протиріччя, в свою чергу, виступають джерелами вразливості, що виражається у причинно-наслідковому зв'язку між цими категоріями, оскільки в системі соціальної безпеки внутрішні та зовнішні суперечності зумовлюють виникнення зовнішніх і внутрішніх загроз системі соціальної безпеки.

Окрім того, додамо, що в соціальній сфері причиною виникнення протиріч стає розрив між декларуванням повноцінного соціального захисту і реальною беззахисністю громадян. Соціальні протиріччя часто спричинюють соціальні конфлікти, під якими розуміється „вищий ступінь розвитку протиріч у системі відносин людей, соціальних груп, соціальних інститутів суспільства, яка характеризується максимальним підсиленням протилежних тенденцій і інтересів у поведінці індивідів і соціальних спільнот і супроводжується їх конфронтацією та боротьбою” [13, с.1 72].

Як бачимо, загрози системі соціальної безпеки є результатом дії джерел вразливості соціально-економічної системи держави, при цьому проміжною ланкою між суперечностями і загрозами виступають два види факторів: фактори, що діють в напрямі дестабілізації системи і наростання загроз соціальній безпеці, та стабілізуючі чинники розвитку системи. Так, у сучасній науці виділяють декілька ступенів деструктивних факторів, серед яких: поява зони ризику – ймовірність виникнення ситуації, здатної спровокувати небезпеку; виклик – провокаційні дії чи засіб тиску; небезпека, тобто реальна можливість заподіяти шкоду, та загроза – намір завдати шкоди. Такого роду різні термінологічні модифікації привели до того, що раніше ми розглядали загрозу як одну з форм інтенсивності вияву небезпеки. Однак виявлення змісту цієї категорії відповідно до системи соціальної безпеки потребує його деталізації. Так, сучасні дослідники [2, 4, 6–9] визначають існування загроз системі соціальної безпеки, що зумовлене: природною, зовнішньою або внутрішньою – соціальною, економічною або будь-якою іншою ситуацією; виникненням загроз соціальним інтересам населення або формування виразної тенденції виникнення такої можливості; сукупністю умов і чинників, що створюють небезпеку в функціональних підсистемах безпеки; очевидні або потенційні дії, що ускладнюють реалізацію національних інтересів у сфері безпеки, створюють небезпеку для соціально-економічної і політичної системи, національних цінностей, життєзабезпечення нації, регіону або окремої особи.

Додамо також, що за таких умов серед джерел загроз доцільно виокремити, по-перше, відмінності в соціально-економічних інтересах і механізмах їхньої реалізації, а по-друге – обмеженість природних ресурсів, різний ступінь забезпеченості ними, відмінності між функціональними складниками системи безпеки тощо. Таким чином, у процесі дослідження системи соціальної безпеки загрози виступають, з одного боку, як об'єктивний чинник спрямування

соціально-економічної активності внаслідок об'єктивних обмежень економічного середовища, а з іншого — як суб'єктивна інтерпретація можливих наслідків її реалізації. Зазначимо, що зв'язок "соціально-економічні інтереси – соціальні загрози" на субстанціональному рівні дослідження стану соціальної безпеки доцільно розглядати як загальну тенденцію домінування тих чи тих аспектів соціально-економічних взаємин і напрямів її реалізації.

Зазначені підходи до пояснення причин соціальних загроз, безсумнівно, становлять цінний методологічний інструментарій, однак за уважного розгляду характеризують майже виключно суб'єктивний аспект механізму цього процесу, ігноруючи об'єктивну природу джерел багатьох небезпек. Так, до основних джерел загроз системі соціальної безпеки можна віднести: попередні явища і процеси, що попереджають про небезпеки і загрози; комплекс досліджень та об'єктивних даних про їхню еволюцію; ставлення населення до існуючих загроз. Водночас для обґрунтування чітких і найбільш значущих шляхів зміцнення соціальної безпеки та визначення тих сил, що її забезпечують, дуже важливо виділити найістотніші соціальні загрози.

Слід зауважити, що більшість вітчизняних і російських дослідників у загальній системі загроз виділяють, як правило, два аспекти – внутрішній і зовнішній [11–13]. Через це для характеристики і ранжування загроз системі соціальної безпеки нами пропонується така їхня класифікація (табл. 2)

Таблиця 2

Ранжування загроз системі соціальної безпеки за ознакою зовнішнього та внутрішнього вияву

Системні загрози соціальній безпеці	
Зовнішні загрози	
Тип загрози	Вияв дії загрози
Невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їхнього здійснення визначеним соціальним пріоритетам; криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення; вияви моральної та духовної деградації суспільства	Загроза збереженню життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів макро- та макrorівнів, низький рівень відтворення людського потенціалу, недостатність ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення; зубожіння певних соціальних верств населення; небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб; загострення демографічної кризи; зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства; зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва
Інтернаціоналізація та глобалізація соціальної сфери; недостатнє опрацювання цілей розвитку соціальної сфери, обумовлене пріоритетністю оперативного управління по відношенню до перспективного; гострий дефіцит бюджетного фінансування соціальної сфери	Незадовільна динаміка розвитку інноваційних процесів у соціальній сфері; наявність серйозних дефектів баз даних щодо розвитку соціальної сфери; низька вартість робочої сили, оплати праці, старіння науки; втрати інтелектуального потенціалу країни та у культурній спадщині

Неефективність чинних форм та методів державного регулювання зайнятості населення та ринку праці, що не повною мірою враховують кон'юнктуру ринку праці, господарську спеціалізацію регіонів, неринковий характер формування зайнятості	Низький рівень ділової активності населення; високий рівень безробіття; зниження потреби підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакансій); старіння робочої сили у сільській місцевості; наявність значних диспропорцій між попитом і пропозицією робочої сили; низький рівень і значні темпи зниження продуктивності праці
Відсутність законодавчого визначення напрямів державної міграційної політики України, принципів діяльності державних органів у сфері міграції, стратегічних цілей, завдань і стандартів із забезпечення реалізації прав людини	Відсутність стимулів мігрантів до раціонального територіального розміщення з урахуванням соціально-економічної та демографічної ситуації в регіонах; зростання нерегульованої зовнішньої трудової міграції громадян України; торгівля людьми та, як наслідок, порушення морально-психологічного клімату серед молоді та жінок
Внутрішні загрози	
Наявність глибокого протиріччя між потребами прискорення економічного зростання і можливостями відтворення населення та трудового потенціалу	Погіршення кількісно-якісних характеристик трудового потенціалу, незадовільний стан його формування та реалізації; існування вимушеної неповної зайнятості; заборгованість із виплат заробітної плати, недовикористання робочого часу, недосконалість соціально-економічних важелів дотримання трудових прав і соціальних гарантій; зростання рівня виробничого травматизму і захворюваності, соціальної незахищеності населення; депопуляція населення
Надмірна розбалансованість ринку праці; порушення гарантій зайнятості населення	Недосконалість системи підготовки і перепідготовки фахівців; неможливість запровадження фінансово-економічних механізмів заохочення роботодавців до інвестування в розширення сфери використання праці молоді; загострення проблеми безробіття, незареєстрованість зайнятості, суперечність із розвитком офіційної економіки, ізолюваність; залежність доходів від ступеня ризику, випадкових обставин, відсутність будь-якого соціального захисту
Зміна соціальної інфраструктури; зниження рівня розвитку мережі об'єктів соціального призначення; незадовільна динаміка розвитку інноваційних процесів у соціальній сфері	Зниження доступності населення до мінімально гарантованого обсягу медичних послуг і лікарських засобів; дифузія у практичному освоєнні наукових знань; зміна обсягу та структури споживання послуг; зниження рівня радикальної модернізації основних засобів; зниження темпів житлового будівництва; зниження технічного рівня надання побутових послуг; зниження рівня ефективності функціонування освіти
Надмірний дисбаланс в територіальному розміщенні населення України; неналежний рівень використання потенціалу міграційних процесів; неоптимальні міграційні потоки та неефективне використання трудових ресурсів	Еміграція з країни найбільш кваліфікованих, працездатних і талановитих громадян; імміграція в країну менш освічених і кваліфікованих верств населення; виникнення від'ємного сальдо міграції; поширеність незаконної міграції, порушення прав і свобод громадян, які є незаконними мігрантами

Джерело: розроблено автором.

Представлений у табл. 2 підхід до ранжування загроз системі соціальної безпеки за ознакою їхнього зовнішнього та внутрішнього впливу дозволив констатувати факт існування значної кількості небезпечних факторів, які одночасно впливають і на систему національної безпеки держави у соціальній сфері. Так, найбільш загрозливими для безпеки відтворення населення та трудового потенціалу видаються такі фактори: невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їхнього здійснення визначеним соціальним пріоритетам; наявність глибокого протиріччя між потребами прискорення економічного зростання і можливостями відтворення населення, що виявляється через систему загроз, зокрема, загрозу збереженню життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів макро- та мікрорівнів; низький рівень відтворення людського потенціалу, недостатність ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення; зубожіння певних соціальних верств населення; погіршення кількісно-якісних характеристик трудового потенціалу, незадовільний стан його формування та реалізації; існування вимушеної неповної зайнятості; заборгованість із виплат заробітної плати, недовикористання робочого часу, недосконалість соціально-економічних важелів дотримання трудових прав і соціальних гарантій; зростання рівня виробничого травматизму і захворюваності, соціальної незахищеності населення; депопуляція населення; небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб; загострення демографічної кризи; зниження можливостей представників бідних прошарків суспільства здобути якісну освіту; зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва тощо.

Значимо, що існування значної кількості загроз безпеці відтворення населення та трудового потенціалу породжує високий рівень небезпеки соціальної сфери та ринку праці. Тут основними загрозами виступають: інтернаціоналізація та глобалізація соціальної сфери; недостатнє опрацювання цілей розвитку соціальної сфери, обумовлене пріоритетністю оперативного управління по відношенню до перспективного; гострий дефіцит бюджетного фінансування соціальної сфери; неефективність діючих форм і методів державного регулювання зайнятості населення та ринку праці, що неповною мірою враховують кон'юнктуру ринку праці, господарську спеціалізацію регіонів, неринковий характер формування зайнятості. Вияв цих загроз є значним, оскільки зумовлює незадовільну динаміку розвитку інноваційних процесів у соціальній сфері; наявність серйозних дефектів баз даних щодо розвитку соціальної сфери; низький рівень ділової активності населення; високий рівень безробіття; зниження потреби підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакансій) і старіння робочої сили.

І, нарешті, підсистема міграційної безпеки потерпає від наявності загроз, які кардинально впливають не лише на споріднені підсистеми соціальної безпеки, а й на загальний стан системи соціальної та національної безпеки. До найбільш значущих загроз міграційній безпеці слід віднести: відсутність зако-

нодавчого визначення напрямів державної міграційної політики України, принципів діяльності державних органів у сфері міграції, стратегічних цілей, завдань і стандартів із забезпечення реалізації прав людини; надмірний дисбаланс в територіальному розміщенні населення України; неналежний рівень використання потенціалу міграційних процесів; неоптимальні міграційні потоки та неефективне використання трудових ресурсів, що виявляється у відсутності стимулів мігрантів до раціонального територіального розміщення; зростання нерегульованої зовнішньої трудової міграції; торгівлі людьми та, як наслідок, порушення морально-психологічного клімату серед молоді та жінок.

Означена класифікація загроз на конкретному етапі соціально-економічного розвитку дозволить виявити пріоритетні напрями зміцнення системи соціальної безпеки, які не є постійними і можуть зазнавати значних змін залежно від джерела економічного зростання, забезпечення соціальної справедливості, існування системи організаційно-економічних і правових заходів щодо запобігання соціально-економічних загроз, визначення ролі регіональних органів у вирішенні соціальних та економічних проблем.

Окремим важливим аспектом цієї проблеми є й те, що для ефективної нейтралізації загроз економічній безпеці держава досить часто застосовує механізми соціальних обмежень та, гарантуючи безпеку громадян, забезпечуючи прогресивний розвиток і ефективне функціонування соціальної системи, виступає джерелом соціальних загроз унаслідок продукування інституційних ризиків, посилення напруженої, незбалансованої соціально-економічної політики у просторово-територіальному та структурному аспектах.

Уважаємо, що для усунення вказаних недоліків, а також мінімізації соціальних ризиків необхідно вдосконалити державне стратегічне програмування політики соціальної безпеки. Зокрема, необхідною є розробка відповідної стратегії з тактичними механізмами, котрі були б спрямовані на: створення сприятливих передумов впливу соціальних факторів на безпечний суспільний та економічний розвиток, посилення ключових функціональних складових соціальної безпеки з використанням інструментів соціальної політики на регіональному рівні, розвиток та трансформацію більшості соціальних детермінант посилення соціальної безпеки.

Висновки. Наведена вище детальна класифікація загроз системі соціальної безпеки відображає багатогранність і життєздатність системи, яка організована таким чином, щоб задовольняти вимогам виживання в умовах змінного середовища, і здатна адаптуватися до мінливих умов довкілля та ліквідувати існуючі загрози. Саме тому структурна зв'язаність загроз і небезпек розвитку системи соціальної безпеки є істотною якісною характеристикою економічної безпеки держави і розрив зв'язків між цими елементами може призвести до істотної дестабілізації та негативних соціальних, а надалі – й економічних наслідків, отже, актуалізується питання розробки механізмів щодо забезпечення в системі стратегій її зміцнення на національному та регіональному рівнях.

Безперечно, що загрози системі соціальної безпеки постійно змінюються. Таким чином, головна мета класифікації загроз системі безпеки полягає у розробці критеріїв моніторингу причин та умов, детермінант активізації алгоритмів дестабілізації соціальної безпеки та допомагає усвідомити не лише різноманітність загроз, а й наблизитися до розуміння витоків формування небезпек, а, отже, й мінімізувати та попередити їхній вплив на систему соціальної безпеки.

Список використаних джерел

1. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я.А.Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
2. Татаркин А.И. Проблемы и направления дальнейшего совершенствования местного самоуправления / А.И.Татаркин, В.С.Бочко // Экономика региона. – 2008. – № 2. – С. 42–50.
3. Загашвили В.С. Экономические интересы в условиях глобализации / В.С.Загашвили. – М. : Магистр, 2010. – 212 с.
4. Kosals L. Interim outcome of the Russian transition: clan capitalism. / L.Kosals // Discussion Paper. – 2006. – № 610. – P. 312–320.
5. Толковые словари. Образовательный ресурс [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.edudic.ru/search>>.
6. Ушаков Д.Н. Большой толковый словарь современного русского языка / Д.Н.Ушаков. – М. : Альта-принт, 2005. – С. 601.
7. Общая теория национальной безопасности : монография / под общ. ред. А.А.Прохожева. – Изд. 2-е, доп. – М. : Изд-во РАГС, 2005. – 354 с.
8. Афонцев С.А. Дискуссионные проблемы концепции национальной экономической безопасности / С.А.Афонцев // Россия XXI. – 2001. – № 2. – С. 60–66.
9. Романюк А.В. Взаимосвязь экономической безопасности и теории рисков / А.В.Романюк // Горный информационно-аналитический бюллетень. – 2007. – № 12. – С. 65.
10. Богомолов В.А. Экономическая безопасность / В.А.Богомолов // РЭЖ. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – С. 169–171.
11. Феофилова Т.Ю. Проблемы теории экономической безопасности / Т.Ю.Феофилова // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 4 (32). – С. 104–115.
12. Кульба В.В. Методы формирования сценариев развития социально-экономических систем / [В.В.Кульба, Д.А.Кононов, С.А.Косяченко, А.Н.Шубин]. – М. : СИНТЕГ, 2004. – 296 с.
13. Соціальні ризики та соціальна безпека в умовах природних і техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф / відп. ред.: В.В. Дурдинець, Ю.І.Сасенко, Ю.О.Привалов. – К. : Стило, 2001. – 497 с.

Надійшла в редакцію
31.10.2011 р.